

Hudební nauka 4

Melodické ozdoby

Melodické ozdoby - tóny nebo skupinky tónů, které doplňují melodii a ozdobují ji. V notaci se značí drobnými notami nebo zvláštními značkami, v novější době se často vypisují v běžných notách. Rozeznáváme 8 druhů melodických ozdob:

Příráz - tón, který nastupuje před hlavním tónem a o něco jej zkrátí. Někdy je to tón sousední, někdy vzdálenější. Přízvuk zůstává na tónu hlavním. Příráz se značí malou přeškrtnutou osminovou notičkou, která je s hlavní notou obvykle spojena obloučkem. Ve vícehlasu, pokud není příráz u všech not na určité době, nastupuje příráz vždy zároveň s ostatními hlavními notami, jen hlavní tón po přírazu se opoždí.

Odraz - tón následující za hlavní notou a nastupující co nejdříve před tónem dalším, nejčastěji jde o vrchní nebo spodní sousední tón tónu hlavního (výjimečně i vzdálenější), který nemá přízvuk. Značí se také přeškrtnutou osminou a je s notou hlavní spojen obloučkem.

Skupinka - dvě nebo více not fungující na způsob přírazu nebo odrazu, značí se obvykle malými šestnáctinovými notami, ale hraje se obvykle rychleji. Přirazná skupinka nastupuje před notou hlavní, na které ovšem zůstává přízvuk, její nástup se ale hraje na dobu, kdy má začít, tedy současně s doprovodem, ne dříve. Odrazná skupinka se hraje mezi notou hlavní a následující a je rovněž bez přízvuku.

Obal - skupinka tónů, která „obaluje“ tón hlavní vrchním a spodním sousedním tónem. Tóny následují za sebou - vrchní sousední tón, hlavní tón, spodní sousední tón a opět hlavní tón, který je nejdelší a na kterém teprve leží přízvuk. Někdy leží obal mezi dvěma tóny na způsob odrazu, je pak stejně jako on nepřízvučný. Obal se značí znaménkem ~, které je podle potřeby doplněno posuvkami pro vrchní nebo spodní ozdobný tón. Znamení se píše u přirazného obalu nad příslušnou notu, u obalu odrazného mezi noty.

Trylek - rychlé střídání hlavního tónu se svrchním sousedním tónem (půltónem nebo celým tónem) po celou psanou dobu trvání hlavního tónu. Obvykle začíná přízvukným hlavním tónem, může však být obohacen přirazem nebo přiraznou skupinkou. Závěr trylku tvoří opět hlavní tón, někdy také s odraznou skupinkou (se spodním sousedním tónem - tedy vlastně obal). Značí se zkratkou *tr* nad notou, u delších trylků je připojena ještě vlnovka. Trylek může být také dvojitý nebo trojitý, každý hlas se značí zvlášť. Rychlost střídání tónů v trylku závisí hlavně na slohu skladby. Trylek bývá často spojován s přirazem, někdy je ukončen odraznou skupinkou složenou ze spodního střídavého tónu a tónu hlavního, které se říká zátryl.

Nátryl - krátký trylek - hlavní tón je vystřídán vrchním vedlejším tónem. Značí se nad notou. Dříve existovaly i delší nátryly s několikerým opakováním vedlejšího a hlavního tónu, nevyplňovaly však celou dobu trvání hlavního tónu.

Mordent (náraz) - obdoba nátrylu, kde je hlavní tón vystřídán spodním sousedním tónem. Přízvuk je také na prvním hlavním tónu. Značí se přeškrtnutou značkou nátrylu.

Opora - jde o přízvukný vrchní nebo spodní průtažný tón hlavního tónu, jemuž ubírá zpravidla polovinu trvání. Vyznačuje se malou notičkou poloviční hodnoty noty hlavní, narozdíl od přírazu však nemá přeškrtnutou nožku.

Melodické ozdoby mají: 1. přízvuk na první (hlavní) notě - nátryl a mordent, někdy příráz (jako průtah k tónu akordu), 2. nemají přízvuk - odraz, odrazný obal, přirazná skupinka a obal, někdy též přízvuk, 3. přízvuk na první (ne hlavní) notě - opora (jde o průtah, disonující tón na těžké době rozvedený do sousedního akordického (konsonujícího) tónu.

Intervaly – doškálnost, enharmonická záměna a proměna

Doškálné intervaly - intervaly vyskytující se v určité tónině.

Nedoškálné intervaly - intervaly, které daná tónina neobsahuje.

Enharmonické intervaly - intervaly, které stejně znějí, ale jinak se píšou - enharmonická změna se týká jednoho nebo obou tónů.

Enharmonická záměna - enharmonická změna, při níž se nemění kvalita intervalu (malá tercie

zůstává malou tercií ap.)

Enharmonická proměna - vznikne enharmonickou změnou, při níž se mění kvalita intervalu (z velké tercie se stane zmenšená kvarta atp.), vzniká vždy, když jde o změnu pouze jednoho tónu intervalu, při změně obou tónů může vzniknout také (např. c-e je proměněno na his-fes)

Stupnice staré

Stupnice staré (dříve církevní) - odpovídají starým „tóninám“, které se užívaly v evropské hudbě již ve středověku a nazývaly se **mody** (jedn. číslo modus). Jde o určité úseky základní diatonické tónové řady, jejich názvy jsou převzaty z řečtiny (Pozor - středověké mody nejsou totožné s mody starověkými a na rozdíl od nich směřují zdola nahoru). Z modů byly vytvořeny tyto sedmistupňové stupnice: **dórská** (od tónu d, charakteristickým intervalem je velká sexta d-h), **frygická** (od e, interval malé sekundy e-f), **lydická** (od f, interval zvětšené kvarty f-h), **mixolydická** (od g, interval malé septimy g-f), později ještě **aiolská** a **jónská**, které se vyvinuly z dórské a frygické stupnice a odpovídají dnešní mollové a durové. Každá stará stupnice může mít předznamenání do 7 křížků a 7 bé.

Způsoby vyvozování starých stupnic:

1. podle paralelní durové stupnice - hledáme stupeň, na které modus ve stupnici leží.
2. podle stejnojmenné stupnice durové a mollové - z durové (velká tercie) vycházejí lydická a mixolydická, z mollové (malá tercie) dórská a frygická, dále upravujeme charakteristické intervaly - dórská sexta, frygická sekunda, lydická kvarta, mixolydická septima.

Ve středověku se staré mody nazývaly souhrnně **autentické** (původní), v hudbě se však užívaly ještě jejich podoby zvané stupnice **plagální** (odvozené). Ty vytvářely s autentickými dvojice a v názvu byly odlišeny předponou hypo-. Při praktickém použití v hudbě měly obě stupnice jedné dvojice (např. dórská a hypodórská) stejný závěrečný tón (**finálu**), lišily se jen rozsahem nápěvu, který v plagálních začínal o kvartu níž.

Obraty kvintakordů

Obraty kvintakordů - **1. sextakord** - první převrat kvintakordu - vznikne přeložením primy kvintakordu o oktávu výš a značí se 6 **2. kvartsextakord** - druhý převrat kvintakordu - vznikne přeložením primy sextakordu o oktávu výš, značí se zlomkem 6/4. V názvu obrátů zůstává stále označení primy kvintakordu, od něž je obrat utvořen (D dur sextakord - D6). U převratů zvětšených a zmenšených kvintakordů se nejčastěji užívá označení typu sextakord zmenšeného kvintakordu od tónu h apod.. Důvodem je fakt, že se v obrazech zvětšeného kvintakordu objevuje zmenšená kvarta, u zmenšeného je tomu naopak.

Přednesová označení

V hudbě má velký význam kontrast - nápadné střídání různých odstínů v dynamice, tempu, rytmu a v barvě tónů. Důležité jsou rovněž **gradace** - stupňování výrazu, především síly zvuku, popřípadě i tempa. Většina přednesových označení pochází z období hudebního klasicismu a romantismu, dříve byla užívána jen vzácně. Uvedená označení bývají používána jak samostatně, tak ve spojení - jedno upřesňuje druhé. V 19. století se začalo rovněž užívat i označení v národních jazycích (Robert Schumann ad.)

Comodo - pohodlně, **tranquillo**, **quieto** - klidně, pokojně, **semplice** - prostě, jednoduše, **innocente** - nevinně, **amabile** - mile, roztomile, **nobile** - ušlechtilé, **grazioso** - půvabně, **dolce** - sladce, jemně, **teneramente** - něžně, **amoroso** - milostně, láskyplně, **con calore** - vřele, **con sentimento** - s citem, **appassionato** - náruživě, vášnivě, **inquieto** - neklidně, **affettuoso** - s citem, náruživě, **animato** - oživeně, **leggiero** - lehce, **giocoso** - hravě, **gaio** - vesele, radostně, **con umore** - humorně, **scherzando** - žertovně, **burlesco** - dovádě, rozpustile, **capriccioso** - rozmarně, vrtošivě, **con brio** - s jiskrou, jaře, **con fuoco** - s ohněm, ohnivě, **furioso** - zběsile, zuřivě, **feroce** - divoce, **agitato** - vzrušeně, pohnutě, **misterioso** - tajemně, **religioso** - zbožně, **serioso** - vážně, **malinconico** (**malinconico**) - zádušně, těžkomyslně, **con spirito** - oduševněle, **maestoso** - velebně, **triste**

- smutně, **dolente**, **con dolore** - žalostivě, s žalem, **lugubre** - rozbolněně, truchlivě, **lacrimoso** - plačtivě, slzavě, **mesto** - smutně, zarmouceně, **pesante** - závažně, těžce, **lamentoso** - naříkavě, **tempestoso** - bouřlivě, **patetico** - povzneseně, pateticky, **grandioso** - velkolepě, nádherně, **eroico** - hrdinsky, bohatýrsky, **festivo** - slavnostně, **brillante** - skvěle, **alla marcia** - pochodem, **energico** - rozhodně, **risoluto** - rázně, **giusto** - správně, přiměřeně, **sonoro**, **sonoramente** - zvučně, **cantabile** - zpěvně, **parlando** - mluveně, na způsob mluvy, **ritmico** - se správnými přízvuky.

Fráze - drobné celky obsahující několik málo taktů, kterými je členěna melodie do kratších úseků.

Frázování - členění přednesu melodie na fráze, někdy značeno obloučkem spojujícím všechny noty jedné fráze.